

Dubrovačka trgovina u vrijeme humanizma i renesanse

Papac, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:575831>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**



Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Povijesti i Pedagogije

Ivana Papac

**DUBROVAČKA TRGOVINA U VRIJEME HUMANIZMA I
RENEZANSE**

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Ivan Balta

Sumentor: dr. sc. Ivana Jurčević

Osijek, 2015

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Trgovački duh:Gospodarski razvoj.....	5
2.1. Nagli razvoj dubrovačke trgovine.....	7
3. Trgovački putevi.....	8
4. Trgovina drvetom.....	10
4.1. Dubrovačke drvosječe u arbanaškim šumama u XIV. i XV.stoljeću.....	12
5. Trgovina solju.....	13
6. Trgovina rudama.....	15
6.1. Trgovina srebrom.....	16
6.2. Ostale rude.....	17
7. Druga trgovačka roba.....	17
7.1. Trgovina žitaricama.....	18
7.2. Trgovina robljem.....	19
8. Zaključak.....	20
9. Literatura.....	21

Sažetak:

Kroz rad je opisana dubrovačka trgovina u vrijeme humanizma i renesanse. Početak govori o čimbenicima koji su doveli do razvitka trgovine te koja je bila prvotna uloga dubrovačkih trgovaca u njoj. Zatim se opisuje trgovina sa srednjovjekovnom Srbijom te Bosnom, kao zemljama s kojima je Dubrovačka Republika najviše trgovala. Nakon toga, opisani su trgovački putevi koje su koristili dubrovački trgovci kako bi lakše prevezli robu na željeno odredište. Nadalje, u radu se detaljno opisuje roba s kojom se trgovalo te kako se do iste dolazilo. Zadnji dio rada govori o dolasku Turaka na balkansko područje te gubljenje dominantne dubrovačke uloge u trgovini Sredozemljem.

Ključne riječi: *dubrovačka trgovina, humanizam, renesansa, Sredozemlje*

1. Uvod

Razvitak dubrovačke trgovine započinje u srednjem vijeku. Postupnim razvojem krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća, Dubrovačka Republika preuzima dominantnu ulogu na Sredozemlju. Naime, dolazi do naglog povezivanja sa Istokom i Zapadom te razvitkom kako kopnene tako i pomorske trgovine.

Koristilo se nekoliko puteva pomoću kojih se lakše prevozila roba, a u tu svrhu najviše su koristile karavane. Srednji vijek je vrijeme pljačkaških pohoda te su karavane morale biti čuvane i uglavnom su išle preko dana jer ih je noću bilo puno teže nadzirati. U prvotno vrijeme, Dubrovnik je ponajviše trgovao sa srednjovjekovom Srbijom i Bosnom, zbog njihovih rudnika, odakle su crpili rude kao što su srebro, zlato, olovo i dr. Najskuplja i najtraženija ruda bila je srebro što se najbolje može vidjeti iz trgovačkih knjiga braće Kuludžić.

Osim navedenih ruda, Dubrovčani su trgovali drvetom, žitaricama, solju, te drugim proizvodima kao što su: koža, roblje, dragocjeni predmeti kao nakit, pčelinji vosak i dr. Najtraženije i najcjenjenije bilo je arbanaško drvo koje se koristilo za gradnju kuća, stolarije, buradi, te jakih i čvrstih brodova, koji su u to vrijeme bilo prijeko potrebni.

Dubrovčani su trgovali s većinom istočnojadranskih gradova kao što su Šibenik, Ston, Trogir, Split i još mnogi drugi. No, nisu se bazirali samo na Sredozemlje, već su svoje trgovačke veze ostvarili sve do Egipta i Indije. Iz različitih zemalja dopremana je različita roba. Katalonija im je izvozila bademe, Ston i Zadar sol, Albanija i Senj drvo, Egipat razne mirodije i začine, itd.

Dolaskom Turaka na balkansko područje, oni su ti koji preuzimaju primat u trgovini Sredozemljem te trgovina koja je tada bila slobodna, više nije. Nakon razornog potresa u XVII. stoljeću, koji je pogodio Dubrovnik, trgovina se gasi.

2. Trgovački duh: Gospodarski razvoj

Najvažnija grana privrede bila je trgovina. Ona je napredovala zajedno s razvitkom trgovine na Sredozemlju. Zajedno s Dubrovnikom dolazi do ekonomskog uzdizanja Srbije i Bosne, odakle su dubrovački trgovci izvozili različite proizvode. Naime, dubrovačka trgovina bila je posrednička, ali povećanjem proizvodnje robe, razvija svoju izvoznu trgovinu. Vrlo rano razvili su kako pomorsku tako i kopnenu trgovinu.¹ Širenjem trgovačkog poslovanja u srednjem vijeku upućuju, od sredine XII. stoljeća, ugovori dalmatinskih gradova s drugim jadranskim i sredozemnim gradovima te vladarima zaleđa. U ovo skupinu pribraja se i Dubrovnik koji već 1148. g. sklapa prvi međujadranski ugovor s apulijskim gradom Molfettom. Zatim, 1169. g. Dubrovnik zajedno sa Splitom sklapa ugovor o prijateljstvu s Pisom na Tirenskom moru, a 1189. g. sam Dubrovnik povezuje se s bosanskim banom Kulinom. Time se polako stvara mreža međugradskih ugovora koja obuhvaća obje jadranske obale. Zajednički cilj koji karakterizira sve navedene ugovore bio je uspješnije komuniciranje na širokom području od balkanskog zaleđa, preko gradskih središta na obali, točnije, prema Jadranu i Sredozemlju.²

U XIII. i XIV. stoljeću, Dubrovnik se nalazio pod mletačkom vlašću. Politikom diskriminacije prema dubrovačkoj pomorskoj trgovini, Mlečani su prisilili Dubrovnik da svoje veze što više vežu uz balkansko zaleđe. Dakle, tada se odvijala samo kopnena trgovina.³ Ne smije se zaboraviti da su veze s balkanskim zaleđem odavno postojale, a sada su se samo obnovile. Tome u prilog ide činjenica da je bosanski ban Kulin sklopio savez s Dubrovnikom o pravilima prema kojima će Dubrovčani trgovati u njegovim zemljama. To je bilo vrijeme kad Zapad sve više potražuje rude i sirovine s Balkana. Osim toga, u to vrijeme dolazi do razvitka rudarstva u Bosni i Srbiji, gdje Dubrovnik preuzima posredničku ulogu, organizira izvoz sirovina i uvoz robe sa Zapada. Dubrovčani su u tim zemljama imali jake skupine svojih ljudi koji su u Bosni i Srbiji uglavnom radili kao trgovci.⁴ Tada kopnenu trgovinu snažno počinju podupirati i Mlečani, naravno jer im je ista išla u korist, a to je velik doprinos njihovoj pomorskoj trgovini. Oni su uveli carinu na robu koju su Dubrovčani dovozili iz zemalja s kojima su Mlečani održavali trgovačke veze. Dubrovčani su u pravilu imali pravo trgovati samo s Mlečanima, ali trgovali i s drugim mediteranskim zemljama, najviše s južnom

¹ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, Knj. 1., Školska knjiga, 1953., str. 641.

² Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 151.- 153.

³ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 642.

⁴ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, str. 154.

Italijom. U mediteranske zemlje najviše su dovozili drvo, koralje, metale, a izvozili žito, lan, pamuk, mirodije, nakit i ostale skupocjene predmete.⁵

Nadalje, prvi kontakti Dubrovnika sa zaleđem odnose se ponajprije na poljodjelstvo. Od najranijih dana se vidi da su dubrovački seljaci morali plaćati tribut poznat pod nazivom *mogoriš* kako bi mogli obrađivati zemlju na koju su slavenski vladari polagali pravo. Prvi *mogoriš* plaćali su srpskom vladaru Huma kako bi mogli obrađivati zemlju na području Zatona i Poljica. Drugi *mogoriš* davali su srpskim vladarima Trebinja da bi mogli obrađivati zemlju u Župi Dubrovačkoj i Šumetu. Upravo ovaj tribut može se shvatiti kao najam zemlje, a ujedno s time i zaštita iste.⁶

Uz sve navedeno, razvio se i obrt, gdje je proizvodnja soli najistaknutija. Sol je postala nezamjenjiva u prehrani ljudi, stoke i čuvanju namirnica te jako rano postaje monopolom političke vlasti. Naime, solane se na istočnom Jadranu stvaraju na svakom pogodnom mjestu te ih najviše može pronaći u Stonu i otoku Pagu.⁷

Što se tiče kreditne trgovine u Dubrovniku, ona tokom XIV. stoljeća pokazuje postupni rast. No, razdoblja uspona trgovačkog poslovanja, mijenjaju se s razdobljima mijenjanja vrijednosti kreditne trgovine Dubrovčana, prije svega zbog djelovanja političkih i gospodarskih poremećaja na opseg trgovačkog prometa.⁸ U prvoj polovici XIV. stoljeća vrijednost raste. Oko 1300. god. ona iznosi oko 44 000 perpera, a 1311. g. oko 95 000. Godine 1337. doseže nevjerojatnu vrijednost od 226 000 perpera. Nakon nekoliko godina, vrijednost se polako smanjuje, a glavni razlog tome je slom firentinskih bankarskih kuća. Sredinom i krajem XIV. stoljeća vrijednost dubrovačke kreditne trgovine naglo se povećava, pa 1395. godine izosi oko 313 000 perpera. Upravo navedeno povećanje vrijednosti kreditne trgovine upućuje na razvoj trgovačkih veza između Dubrovnika i kontinentalnog zaleđa, točnije Bosne i Srbije.⁹

⁵ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 643.

⁶ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, str. 154. - 155.

⁷ Franjo Šanjek, *Povijest Hrvata*, Školska knjiga, Zagreb, 2003., str. 144.

⁸ Isto, str. 160.

⁹ Isto, str. 161.

2.1. Nagli razvoj dubrovačke trgovine

Nagli razvitak dubrovačke trgovine dogodio se početkom XV. stoljeća. To je vrijeme učestalih ratova na Balkanu te provala osmanlijske vojske. Usprkos tome, dubrovački trgovci sve više učvršćuju svoje trgovačke veze s Bosnom i Srbijom. Paralelno s time, naglo se razvija i njihova pomorska trgovina, koja je u prvo vrijeme bila u sjeni kopnene. Naime, kroz cijelo XV. stoljeće, dubrovačka trgovina intenzivno napreduje te se sve više kapitala ulaže u trgovačku mornaricu. Sukladno tome, njihovo sudjelovanje u međunarodnoj trgovini sve je češće te je tako Dubrovnik postao najvažnija trgovačka luka na zapadnoj obali Balkanskog poluotoka.¹⁰ U to vrijeme, u Dubrovniku se pojavljuju prvi kapitalisti-poduzetnici. „Obrtnička proizvodnja, iz koje se izdižu radionice manufaktornog karaktera, razgranata kopnena i pomorska trgovina, povećanje zemljišnog posjeda, dobivanje jeftine radne snage, a prije svega poslovanje sa srpskim i bosanskim rudnicima omogućili su im da steknu velike kapitale.“¹¹ Time se Dubrovnik razvija i kao glavni novčani centar jer se poduzetnici počinju baviti kreditiranjem i ne pohvalnim lihvarskim poslovima.¹²

Dubrovačka trgovina s Engleskom u XVI. stoljeću pruža izvrstan primjer dubrovačkih trgovačkih metoda, a usto je sama po sebi bila gospodarski značajna. Dubrovčani su dolazili u engleske luke u XIV. i XV. stoljeću, iako samo kao članovi posade na mletačkim trgovačkim brodovima. Ali, galije koje su tražile puno radne snage, jer su se kretale na vesla, već su do kraja tog razdoblja uzmicale pred bržim i većim jedrenjacima, koji su trebali manju posadu i imali su više prostora za teret. Stoga se od početka XVI. stoljeća mletačke „flandrijske galije“, koje su obično pristajale u Engleskoj kupiti vunu, plovile sve manje. Čini se da je Dubrovnik iskoristio tu prigodu da počne trgovati s Engleskom. Poslovati s Dubrovnikom je također više odgovaralo engleskim gospodarskim interesima, jer za razliku od Mlečana, dubrovački trgovci su općenito bili više zainteresirani za kupovanje gotovih vunениh tkanina, nego same vune. Do 1515. godine, Dubrovčani su si osigurali čvrsto mjesto na engleskom tržištu, a od tada sve do sredine stoljeća vjerojatno su izvozili više engleskih tkanina u istočno Sredozemlje nego svi talijanski trgovci zajedno.

Sva roba koja se prevozila; vuna, tkanine, vino, maslinovo ulje, groždice, vosak i ostalo, specifična je po tome što je sva stala na jedan brod. Te dubrovačke karake bile su tako velike,

¹⁰ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 643.

¹¹ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Prvi dio. Od osnutka do 1526.*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980., str. 169

¹² Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 644.

kakve nikad nisu viđene u engleskim lukama i ostavile su tako dubok dojam na promatrače da je skovana engleska riječ *argosy*, koja označava bilo koji veliki jedrenjak. Takav dubrovački brod imao bi nosivost 600 do 800 tona, a trebala mu je posada od samo 60 do 80 ljudi, u usporedbi s mletačkim flamanskim galijama i posadom od 200 mornara. Trgovina je bila intenzivna i iznimno vrijedna, no od 1540. g. naglo je prekinuta zbog međunarodne politike, odnosno, zaoštavanja odnosa između Engleske i Francuske.¹³

3. Trgovački putevi

Iako pod mletačkim vrhovništvom, Dubrovnik postupno izrasta u važno pomorsko-trgovačko središte. Prevladava, doduše, trgovina kopnom, ali se neprekidno razvijaju i osnažuju pomorsko-trgovačke veze na Jadranu. Uz postojeće ugovore iz XIII. stoljeća, dubrovačka komuna sklopila je još šezdesetak takvih. Posebice jačaju veze sa Senjom, Zadrom, Šibenikom, Trogirom, Splitom, Korčulom, Kotorom, Barom i Dračem. Sukladno tome, trgovina dopire do Sirije, Egipta i ostalih zemalja sjeverne Afrike, a dubrovački brodovi plove i u luke Moreje, Egeje i Male Azije.¹⁴ Osim toga, Dubrovčani su plovili u Aleksandriju, gdje su uglavnom prevozili olovo, ulje i koralje, a dovozili razne začine, kolonijalnu robu, lan, finiju kožu i dr. Godine 1510. su sklopili trgovački ugovor s egipatskim sultanom Abunasarom, a 1516. otvorili svoj konzulat u luci Aleksandriji – prvi u sjevernoafričkim zemljama. Istodobno je Dubrovnik vodio neprekidnu diplomatsku borbu kako bi izbjegao zaštitu francuske zastave na Levantu i istaknuo svoju nezavisnost u pomorskoj trgovini.¹⁵

Dubrovački kopneni putevi spajali su balkanske zemlje s Jadranskim morem. Kao najvažniji put ističe se onaj koji je preko Trebinja i Bileće išao na Foču, pa se u jednom smjeru odvajao uz Drinu, a u drugom smjeru nastavlja na Prijepolje, Sjenice, Novi Pazar za Toplicu, Niš, Sofiju i naposljetku Carigrad. Drugi po važnosti bio je onaj koji je spajao Dubrovnik s dolinom Neretve, a preko Ivan-planine dovodio do centralne Bosne. Treći put vodio je uz more preko Boke Kotorske i Zetskog primorja do ušća Drima, odakle je preko Skadra išao na Prizren, Kosovo i dolinu Vardara.

¹³ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808. Prvi dio. Od osnutka do 1526.*, str. 170.

¹⁴ Berislav Visković, *Zlatno doba dubrovačkog pomorstva*, Jadranska metrologija, Split, 2000., str. 57.

¹⁵ Berislav Visković, *Zlatno doba dubrovačkog pomorstva*, str. 58.

Od navedenih glavnih puteva, odvajali su se manji, koji su povezivali različite oblasti Bosne i Srbije, ali su također bili vrlo važni za dubrovačku trgovinu. „Iz Trebinja je vodio preko Nikšića u čuveno Brskovo na rijeci Tari. Sa Drine su vodili putevi prema zapadu u rudarske centre Bosne.“¹⁶ Zatim iz Novog Pazara odvajao se put za Kosovo i Skoplje, a dolinom Vardara dolazio do Soluna.

Dubrovnik na svom vrhuncu tijekom XV. i XVI. stoljeća., širi svoju trgovinu na udaljena područja. Točnije, svoju trgovinu širi na obale Atlantika, gdje dubrovački brodovi plove sve do Engleske. Put u Indiju preko Levanta zadugo je još uspješno konkurirao putu oko Rta dobre nade. Pomorska trgovina s Levantom, u kojoj znatno sudjeluju Dubrovčani, još je bila prilično jaka do kraja stoljeća. Ona je opala kada su Englezi i Nizozemci istisnuli Portugalce u Istočnoj Indiji te stvorili tamo svoj monopolistički položaj, prije svega zbog uvođenja kreditnog poslovanja. Otkrićem novih zemalja, Dubrovnik je zajedno s ostatkom Europe, doživio teže ekonomske poremećenje. U početku su uspjeli prebroditi novonastalu situaciju pa tako njegovo pomorstvo i trgovina ostaju jako sve do sredine XVII. stoljeća.¹⁷

Dubrovački trgovci posluju i sa srednjom Italijom. Oni putuju u Italiju, a talijanski trgovci u Dubrovnik, odakle trguju s turskim balkanskim zaleđem. Pri tome je dakako često na dnevnom redu problem carine. Poznato je također da u Dubrovnik dolaze i trgovci iz Jakina i Firence, usto Ferrare i Siene, koji u Dubrovnik najviše dovoze tkanine i svilu.¹⁸

Trgovci su se uglavnom kretali u većim ili manjim skupinama te prenosili robu na konjima i mazgama, koje su iznajmljivali hercegovački stočari zvani Vlasi. Osim toga, u svrhu trgovanja korištene su karavane. Najveći problem su bili pljačkaši kojih je bilo sve više te su karavane bile prisiljene putovati danju i osigurane naoružanim ljudima.¹⁹

¹⁶ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, str. 165.

¹⁷ Isto, str. 59.

¹⁸ Isto, str. 60.

¹⁹ Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, str. 645.-646.

4. Trgovina drvetom

U drugoj polovici XV. te početkom XVI. stoljeća, iz Albanije se pored drugih proizvoda stalne potrošnje dovozilo drvo i razne preradevine od drveta. Naime, drvo je bilo jako jeftino, što je dovelo do jeftine gradnje zgrada, a potom i do masovne izrade lađa različite veličine što je bilo od velike važnosti za Dubrovnik. Albanija je raspolagala različitim vrstama drveća, a neki od njih su: hrast, brijest, vrba, jasen, grab, bukva i dr. Dubrovčani su uz Mlečane bili ti koji su osposobili lokalno stanovništvo sjeverne i srednje Albanije kako koristiti drvo za izvoz. Autori su podijeljeni što se tiče izvoza drveta. Naime, neki autori tome pridaju veliku važnost, a neki izvoz drveta uopće ne spominju.²⁰

Prvi podaci o dovozu drva iz Albanije sežu još 1283. g. No, tek od početka XV. stoljeća stanovnici Dubrovnika su počeli nabavljati kvalitetno hrastovo i brijestovo drvo s ušća Drima, Bojane i Škumbe. Ponekad su se pribojavali da se građa oko Bojane ne bi izvozila u srpsku oblast, pa su obale čuvale mletačke barke iz Dubrovnika. Već spomenuto hrastovo i brijestovo drvo, koristilo se ponajviše za izgradnju brodova. Jako je bitno za spomenuti da je u to vrijeme Dubrovnik bio pod mletačkom vlašću te je izvoz drveta bio pod kontrolom. Tek 1358. g., točnije Zadarskim mirom, Dubrovnik se oslobađa te je odmah povećana brodogradnja, a to je dovelo do povećanog dovoza drveta. Nadalje, promatra li se kraj XV. stoljeća, može se oučiti da se najveći broj ugovora odnosi na ušće rijeke Bojane. Dubrovački trgovci od drveta su izrađivali bačve te male lađice. Od svih vrsta drva, najviše se cijnilo bukovo drvo od kojeg su se izrađivali brodovi.²¹

Sedamdesetih godina XV. stoljeća drvo se masovno koristi te se od njega izrađuju i „fusti“ za samostrele i to ponajviše oko već ranije spomenutih ušća Bojane, Drima i Škumbe. Upravo su navedene strijele trebale biti napravljene od žilavog i savitljivog drveta. U tu svrhu korišteno je tisovo drvo.

Vratimo li se brodogradnji koja je bila vrlo važna za Dubrovčane, treba se znati da su za gradnju brodova imenovani časnici koju su nadzirali gradnju i nabavljali potrebni materijal. Prvo su otpremali lađe na ušće Drima kako bi donijeli dovoljnu količinu drveta za izradu broda. No, nije se cijeli brod pravio do iste vrste drveta. Naime, jarboli i križevi bili su iz

²⁰ Bogumil Hrabak, *Arbanaško drvo u Dubrovniku*, Historijski zbornik, Zagreb, 1984., str. 61.

²¹ Bogumil Hrabak, *Arbanaško drvo u Dubrovniku*, str. 63.

Senja, izrađeni od jelovog drveta. Zatim, kormila su građena od hrastovine, unutrašnja i vanjska oplata te ograda od brijesta i jelovine.

Krajem XIV. stoljeća, sve se više kupuju kolci na području Dubrovačke trgovine, u svrhu širenja površina pod vinovom lozom. Primjerice, na Šipan je slano i po 20 000 kolaca u kratko vrijeme, razne dužine i debljine. Iz Albanije je dopremano drvo i za pravljenje daski i sličnih drvenih proizvoda. Iz navedenog vidimo da su Dubrovčani koristili gomilu proizvoda od drveta te njima gradili snažno brodovlje i ostale potrepštine. Kako je vrijeme odmicalo, drvo kao najvažniji građevni materijal polako izmire jer su se kuće polako počele graditi od kamena.²²

Četrdesete godine XV. stoljeća bile su u znaku velikog izvoza drva od strane dubrovačkih trgovaca. Dvije rijeke bile su glavni izvoznici-Bojana i rijeka Išmi. U velikim količinama, odvozili su drvo za gradnju brodova. Išmi se tada nametnulo kao najveće tržište za prerađevine od drva. Upravo zbog takvog uspona, lokalno stanovništvo dalo se u pljačke i razbojništva. Nadalje, vrlo popularno u to vrijeme, bila je prodaja gotovih brodova od strane Dračana jer su uvidjeli kako je skupo izraditi brod te su odlučili prodavati i gotove proizvode. Kako se bližio kraj XV. stoljeća, izvoz daski za pravljenje buradi, apsolutno je dominirao. Uglavnom su izrađivane od dubovine i cera. Kao što je već spomenuto kako su dubrovački trgovci kupovali potrebni materijal za pravljenje brodova ili već gotove brodove, tako su se prodavale daske za izradu bačvi s jedne strane, a s druge već gotove bačve, koje su se prodavale zajedno s mesom, žitom, ribom i dr. „Nadalje, iz Slanika, u Albaniji, dovoženi su обручи, trupci i razni profili građe potrebne za gradnju brodova.“²³

Dolaskom Turaka na balkansko područje, počinje se mijenjati uloga Dubrovnik u izvozu robe. Polako počinju ograničenja te su dubrovački trgovci u jednom navratu bili prisiljeni krijumčariti drvo s područja Lješa. Sve je to bila osmanlijska taktika kako bi za svoju ratnu mornaricu priskrbila što više drvnog materijala. Početak kontinuiranog ograničavanja izvoza arbanaškog drveta od strane dubrovačkih trgovaca, počinje dolaskom Selima I. na osmanlijsko prijestolje. Sukladno tome, započinje veliko osvajanje koje će doći pred vrata Zapada-Beč. Upravo zbog toga bilo je potrebno što više drvnog materijala, kako bi što brže napravili stotine brodova koji su bili neophodni. No, dolaskom Sulejmana Veličanstvenog

²²Bogumil Hrabak, *Arbanaško drvo u Dubrovniku*, str. 64.-65.

²³ Isto, str. 66.

(1520.-1566.) na vlast, situacija postaje smirenija te se opet polako počinju slati brodovi po robu, kao što su daske za burad i slični proizvodi.

Mnogi dubrovački i mletački zapisi, otkrivaju kako je Albanija imala potpunu dominaciju i bogatstvo drvećem koji su u to osvajačko vrijeme bili izuzetno potrebni. No, prvih godina XVII. stoljeća uočava se opadanje izvoza jer je bilo sve manje potražnje kako za pravljenje lađa, tako za sve ostale poslove. „Primjerice u vremenu od 1640.-1700. g. nije zabilježen nijedan dubrovčki arhivski podatak o narudžbi ili prijevozu bilo kakve građe iz Albanije u Dubrovačku Republiku.“²⁴Početakom XVIII. stoljeća, Dubrovnik ponovno počinje s izvozom, ali ni približno kao u prijašnjim vremenima prije dolaska Osmanlija.

4.1. Dubrovačke drvosječe u arbanaškim šumama u XIV. i XV. stoljeću

Većina šuma u Albaniji nalazila se uz riječne i morske obale. Kako bi se drvo dovezlo do Dubrovnika bilo je ga je potrebno sasjeći, očistiti i pripremiti za utovar. U to vrijeme nije postojala profesionalna radna snaga koji bi taj posao odrađivala, tako da su izvoznici, u ovom slučaju dubrovački trgovci, taj posao morali samo odraditi. Naime, dubrovačke drvosječe su primale narudžbe te su unajmljivali ljude koji su išli u sječu drva odgovarajućih dimenzija te ih sređivali kao trgovačku robu. Navedeni posao bio je izuzetno težak, ali nagrada za njega bila je minimalna, svega 4 perpera mjesečno (sredstvo plaćanja u Albaniji). U jednom ugovoru iz toga vremena vidi se da je za dvojicu drvosječa za rad od mjeseca dana, bilo predviđeno po 8 perpera. Kasnije su se formirale grupice koje su osim obaranja drveća te njegovog čišćenja, morali obrađivati to isto drvo, tesati ga te izrađivati prema odgovarajućim mjerama. Takve grupe nazivale su se *marangoni*.²⁵

Zatim, vrlo je zanimljivo da se na početku XV. stoljeća uvodi plaćanje prema dužini stabla. Primjerice, za stablo od 12 do 14 lakata dužine, dobivalo se 4 groša. Nadalje, postojala su određena pravila kada će se ići u sječu, kazne za neodlazak i slično. U sječu se najčešće odlazilo polovicom zimskog perioda. Kako je vrijeme odmicalo, tako su i rasle nagrade za drvosječe i marangone. Zanimljivo je da su drvosječe i marangoni imali različite nagrade jer su marangoni imali veće obaveze i odgovornost. Također, dubrovački brodograditelji koji su

²⁴ Bogumil Hrabak, *Arbanaško drvo u Dubrovniku*, str. 68.- 78.

²⁵ Isto, str. 79.

gradili Skenderbegu lađu dobivali su: glavni graditelj 5 dukata mjesečno, a obični radnici 10 i 12 perpera. Svim radnicima bila je osigurana hrana, odjeća i potrebni lijekovi.²⁶

Kako je već spomenuto, dubrovačka uloga u trgovini Sredozemljem bila je prvorazredna. Osim što su dubrovački trgovci arbanaško drvo koristili za gradnju brodova, bačvi, mostova, ostale drvenarije i slično, koristili su ga i kao neprerađenu sirovinu za izvoz u Italiju, i to ponajviše u Apuliju. Izvoz arbanaškog drva započeo je tek početkom XVI. stoljeća. Prije toga, drvo se u Italiju izvozilo iz Senja. U Apuliju su uglavnom dovožene daske i obruči za burad.²⁷

5. Trgovina solju

Još od davne prošlosti, more je najjeftiniji prometni put kojim su se povezivali ljudi, plasirala roba, odvijao uvoz i izvoz. Upravo Dubrovačka Republika moru može zahvaliti svoj brzi uspon i razvoj. Pomorstvo je za Dubrovnik bilo temelj egzistencije i napretka (živjeti se ne mora, ploviti se mora). U srednjem vijeku Dubrovnik je u tolikoj mjeri razvio svoju trgovinu da je bio rasprostranjen po gotovo svim tada poznatim morima i primorskim krajevima. Najveću suradnju Dubrovačka Republika ostvarila je s Italijom, točnije: Venecijom, Milanom, Genovom te Apulijom. Osim Italije, došli su u doticaj i s južnom Francuskom, sjevernom Afrikom, Turskom, Levantom i dr. Nadalje, ubrzo su se umrežili na cijelom Balkanskom poluotoku te suradnju ostvarili s Rumunjskom, Bugarskom, Albanijom, Bosnom, Srbijom, Makedonjom, pa sve do Ugarske. Primjerice, iz Senja i Albanije izvozili su drvo, iz Zadra žito i sol, Split lan i vino, Korčula stoka, itd.²⁸

Šibenik je Dubrovniku bio vrlo važan zbog izvoza i uvoza. Navedeni grad na istočnoj obali Jadrana nametnuo se kao središte u kojem se proizvodila i kasnije izvozila sol. „Solane su se nalazile kod sela Zablaće kraj Velikog i Malog jezera.“²⁹ U početku je proizvodnja zaostajala za primjerice Pagom, zbog malog prostora i primitivnosti postrojenja. Nagla proizvodnja i

²⁶ Bogumil Hrabak, *Arbanaško drvo u Dubrovniku*, str. 80.

²⁷ Isto, str. 81.

²⁸ Josip Lučić, *Prilog povijesti veza između Šibenika i Dubrovnika u srednjem vijeku*, Historijski zbornik, Tisak štampanog zavoda „Ognjen Prica“, Zagreb, 1971., str. 330.

²⁹ Josip Lučić, *Prilog povijesti veza između Šibenika i Dubrovnika u srednjem vijeku*, str. 332.

izvoz, povećava se dolaskom Turaka na Balkan jer su je oni vrlo često potraživali. No, treba napomenuti da su Dubrovčani još od XIII. stoljeća bili ti koji su kupovali sol u Šibeniku.³⁰

U starim dubrovačkim zapisima, spominje se ime dubrovačkog vlastelina Sergulusa Bona koji je sol iz Šibenika, u prvoj polovici XIV. stoljeća, isporučivao Dubrovčaninu Juniusu de Volcasso u trgovištu Sv. Srđa na Bojani. Iz toga vidimo kako je krenula trgovina solju iz Šibenika, preko Dubrovnika kao posrednika, sve do Albanije. Krajem XIV. stoljeća spominje se Ostoja Kranković, koji je poslan u dalmatinske gradove, između ostalog i u Šibenik da preveze sol, koja će ići za Herceg-Novu. Sol je tada postala jedna od najvažnijih roba koju su koristili ljudi i njihova stoka.³¹

Teritorijalni sukobi između Dubrovnika i slavenskih vladara već spomenutog zaleđa, često su izazivali prekid trgovine. Za primjer se ogledaju stanovnici dubrovačkog zaleđa koji su bili čvrsto vezani za Dubrovnik zbog trgovine solju, a samim time i za neophodnu opskrbu. Jedino je kamena sol koja je dolazila iz Vlaške i Ugarske mogla konkurirati morskoj soli koja se dobivala iz Egejskog, Crnog i Jadranskog mora. No, Jadran je ipak nametnuo kao najvažniji izvor, pa je time Dubrovnik samo jačao svoj položaj i trgovinu.

Dubrovnik se solju opskrbljivao preko Slanog i Gruža, te preko otoka Šipana i Mljeta. No, pripojenjem poluotoka Pelješca, najvažnije središte postao je Ston. Što se tiče Stona u tom vremenu, situacija je bila vrlo zamršena jer je pravo na iskorištavanje soli dobivao na 5 godina, onaj tko je ponudio više. U tom slučaju najviše su profitirali poduzetnici koji su imali pravo na solanu, opremu te su uživali u bezbroj povlastica. U međuvremenu se situacija mijenja te solana dolazi u ruke vlade. Upravo ova glavna uloga Dubrovnika kao proizvođača soli se tak glatko ostvarila. Naime, Dubrovačani su prvo trebali ostvariti suradnju sa srpskim vladarima, koji su na početku htjeli zadržati monopol, no kako je se vidjelo da se to neće moći ostvariti, zahtjevali su da im Dubrovnik plaća pola naknade koju ostvare prodajom soli u Srbiji.³²

Dolazak osmanske vojske na dubrovačko područje u potpunosti mijenja način trgovanja solju. Godine 1482. Osmanlije su osvojile Herceg-Novu te su ga htjeli razviti kao neovisno trgovačko središte. No, ubrzo shvaćaju da je takav pothvat izvan njihove moći te su nakon tri godine tržište soli u Herceg-Novom prepustili Dubrovniku. Jedina uloga Osmanlija bila je ta

³⁰ Josip Lučić, *Prilog povijesti veza između Šibenika i Dubrovnika u srednjem vijeku*, str. 332.

³¹ Isto, str. 335.

³² Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, str. 168.-170.

što su oni bili ti koji su određivali cijenu soli na tom području, a prihod se ravnomjerno dijelo između Osmanlija i Dubrovčana. No, ipak od svih tržišta najvažnije je bilo ono u Drijeva, kojeg su također zauzeli Osmanlije, 1493. g. Dubrovnik je i u Drijevimu uspio održati prevlast. Godine 1559. Dubrovnik traži reviziju ugovora potpisanog s Osmanlijama vezanog za Drijeva. Naime, Dubrovčani navode da su znatno porasli troškovi prijevoza te novim ugovorom osiguravaju dvije trećine dobiti. No, usprkos svemu navedenom, Dubrovnik nikada nije imao istinski monopol na Balkanu. Posebice su im probleme stvarali krijumčari, a i sami Mlečani su izvršili izravan napad na dubrovačku trgovinu solju te su time inzistirali na vlastitim monopolom. Dubrovčani nakon toga fermanom dobivaju isključivo pravo prodaje soli na Neretvi, pokušajući se tako revanširati s Mlečanima.³³

6. Trgovina rudama

Ako se sol nametnula kao najvažnija uvozna roba kojom je Dubrovnik itekako opskrbljivao zaleđe Balkana, druge strane kao najvažnije izvozna roba nametnuli su se plemeniti metali. Još od rimskog doba s Balkana su stizali srebro i zlato, ali kako vrijeme ide dalje, bosanski i srpski rudnici sve više dobivaju na značenju. Na tome području izvezio se bakar, živa, antimon i dr. No ipak, najvažnije rude u tome vremenu bili su srebro i olovo. Nadalje, srebro se našlo u posebnoj kategoriji jer je služilo kao izvozna roba po cijeloj Italiji, ali i šire.³⁴

Broj rudnika se polako povećavao od XIII. stoljeća. Tada se zna samo za dva aktivna rudnika u Srbiji, ali do kraja XV. stoljeća broj se povećao na sedam. Ovaj tempo naglo je prerasla Bosna gdje je bilo trideset aktivnih rudnika. „Njihova važnost bila je to veća zbog skromne ukupne količine srebra koja se proizvodila u Europi, a čija je opskrba dodatno bila ograničena sredinom XV. stoljeća kada su husitski ratovi zaustavili srednjoeuropsku proizvodnju.“³⁵

Najvažniji rudnik u to vrijeme bio je u Novom Brdu u Srbiji. Najpoznatiji je zbog toga što sadržava srebro s primjesama zlata zvano „bijelo srebro“. Dubrovčani su na tome području bili prisutni i kao vlasnici rudnika i kao trgovci na veliko. Nadalje, navedene rude prevozili su

³³Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, 174.-178.

³⁴Isto, str. 179.

³⁵Skupina autora, *Staro srpsko rudarstvo*, Vukova zadužbina, Beograd 2002., str. 67.

putem karavana. Ti putevi su bili jako dobro utvrđeni, a dva najpoznatija bili su: „Bosanski put“ i „Put Zete“. Bosanski je početak imao ili u Dubrovniku ili na ušću Neretve, a Put Zete iz jedne luke na obali između Kotora i Drača. Osmanlije su po običaju morali svoje prste gurnuti i u ovu granu trgovine, pa su potpuno zabranili izvoz srebra.

Razvitkom i otvaranjem rudnika u Srbiji krajem XIII. i početkom XIV. stoljeća, počinje intenzivna trgovina rudarskim proizvodima između srednjovjekovne Srbije i Dubrovnika. Na samim počecima, bilo je vrlo malo podataka o trgovanju s najvažnijim proizvodima-srebrom i zlatom. Središnju ulogu u trgovanju rudarskim proizvodima, imali su Kotorani. Osim toga, trgovina se odvijala i s Mlečanima, Firentincima i stanovnicima Bara. No, negativnim razvojem političkih prilika, Kotorani su bili prisiljeni svoje dominantno mjesto prepustiti Dubrovčanima.³⁶

Naime, Dubrovčani su zauzeli ulogu posrednika u trgovini sa srednjovjekovnom Srbijom jer su kupljenu robu slali u Veneciju i mnoga druga mediteranska tržišta. U to vrijeme, kao glavne izvozne luke za srpske proizvode, isticao se Dubrovnik i Kotor, no ipak nisu bile jedine.

6.1. Trgovina srebrom

Dubrovčani su u prvi mah iz srednjovjekovne Srbije izvozili vosak, kožu i sir, a povećanjem eksploatacije srpskih rudnika, počinje intenzivna trgovina srebrom i zlatom.

Trgovina srebrom nametnula se kao najisplativija te su upravo Dubrovčani bili nositelji te trgovine. Vrlo brzo im je trgovina srebrom postala glavna briga te su čak trgovinu olovom olako prepuštali lokalnim trgovcima u Bosni. U knjigama braće Kabužić možemo naći detaljne opise o cijeni, kvaliteti i podrijetlu ovog plemenitog metala koji je u to vrijeme imao specifičnu vrijednost. Iz njihovih knjiga, može se vidjeti da je srpsko srebro imalo najbolju kvalitetu, a jedna litra tog srebra iznosila je 7,5 dukata, dok je litra bosanskog iznosila 6,52 dukata. Cijena srebra u tom periodu konstantno se mijenjala. Najviše pažnje privlačilo je glamsko srebro, odnosno srebro sa primjesama zlata. Specifičnost se ogledala u cijeni jer se navodila posebna cijena za srebro, posebna za zlato.³⁷

³⁶Skupina autora, *Staro srpsko rudarstvo*, str. 105.

³⁷Mihailo Dinić, *Iz srpske istorije srednjega veka*, Equilibrium, Beograd 2003., str. 709.

Trgovina srebrom uglavnom je bila slobodna, pa tek dolaskom Turaka ona postaje ugrožena. Prije dolaska Turaka, glavni izvozni pravac išao je preko Dubrovnika, a oni su ga dalje izvozili po cijelom Mediteranu. Ipak, glavni izvoz odlazio je u Italiju, točnije u Veneciju.

6.2. Ostale rude

Vrlo malo podataka pronalazi se o čistom zlatom i trgovanju istim. Jedini izuzetak su već spomenute trgovačke knjige braće Kabužić gdje je zlato posebno evidentirano. Nadalje, što se tiče glamskog srebra, koji u sebi ima primjese zlata, dugo vremena su ga Dubrovački trgovci otkupljivali po običnoj cijeni te time ostvarivali ogromnu dobit.

Trgovina olovom našla se na zadnjem mjestu Dubovčana. Podaci nam govore da je od svih ruda, upravo ova Dubrovčanima bila najneprofitabilnija. Nadalje, srednjovjekovna Srbija nije bila glavno odredište gdje se nabavljalo olovo. Dubrovčani su se okrenuli bosanskim rudnicima koji su bili relativno bliži. No, usprkos tome što dubrovački trgovci nisu pridavali veliku pažnju trgovini lovom, njegova proizvodnja bila je velika te se u velikoj mjeri slala na strana tržišta.

O rudnicima bakra i željeza, također je vrlo malo podataka. Zna se da su opet Dubrovčani bili ti koji su bili glavni posrednici i opskrbljivali Veneciju svim rudnim proizvodima. Bakar se nalazio među najjeftinijim rudama te je samim time bio nezanimljiv trgovcima. Glavni rudnik bakra bio je Rudnik u Srbiji. Korištenje željeza ogleda se u razvitku kovačkog zanata, ali je trgovina njime skoro pa nepoznata.³⁸

7. Druga trgovačka roba

Osim trgovine drvetom, solju te plemenitim metalima od kojih su najpoznatiji srebro i zlato, dubrovački trgovci su uvozili različite vrste kože. To je uglavnom bila sirova koža krave,

³⁸ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, str. 181.

bivola, koža i ovaca. Koža se prvo prerađivala, a zatim koristila kao ukras na odjeći i šeširima. Zatim prelazimo na pčelinji vosak koji se uvezio iz Srbije i Bosne. Upravo je pčelinji vosak postao temeljni izvozni proizvod prema Italiji. Treba spomenuti da se pčelinji vosak najviše koristio za pravljenje svijeća koje su osvjetljavale dubrovačke crkve u prvom redu, a zatim domove te radionice. Katalonci su bili ti koji su u Dubrovačku Republiku dopremali vunene sirovine, žitarice, sol, ulje te bademe, a poznati su izvoznici srebra, olova te koralja s dubrovačkih otoka. Najviše vune u Dubrovnik dolazilo je iz Barcelone, potom Tortose, Valencije i dr.³⁹

7.1. Trgovina žitaricama

Dubrovačka vlada imala je velikih problema s opskrbom žita i to ponajviše zbog nedostatka obradive zemlje. Žito se nabavljalo u Južnoj Italiji i Levantu preko pouzdanih vladinih povjerenika. Kako je vrijeme prolazilo, tako se potražnja za žitom sve više povećavala. Nadalje, Dubrovnik je jako dugo vremena žito nabavljao iz Apulije i sa Sicilije i te veze jako dobro je održavao. Što se tiče trgovine žitom s Osmanlijama, oni su im izričito zabranili da kupljeno žito preprodaju drugim kršćanima. „Pomna studija trgovanja žitom u drugoj polovici 16.stoljeća-u razdoblju koje karakteriziraju nagle promjene obilnih zaliha i krajnje nestašice-pokazuje da je Dubrovnik svoje polove vodio vrlo uspješno.“⁴⁰

Žito je u srednjem vijeku imalo veliku važnost te se od trgovine njime moglo solidno zaraditi. Dubrovačke vlasti su zbog toga organizirale dovoz žite se su unajmljeni trgovci za to dobivali određenu sumu novaca. Upravo je trgovina žito dovela do bogaćenja pojedinih trgovaca zbog dopuštenja prodaje na svoju ruku te su subrzo stekli društvenu afirmaciju. No, trgovina žitom nije bila laka i zahtjevala je veliku odgovornost. Naime, svaki trgovac, morao je na sebe preuzeti točnu isporuku, što vrlo često nije bilo lako ispuniti jer ga nije bilo na svakom traženom mjestu i u dovoljnim količinama.⁴¹

³⁹ Đivo Bašić, *Pomorstvo Dubrovnika od XII. do početka XX. stoljeća*, Pomorski zbornik, Dubrovnik, 2006., str. 142.

⁴⁰Zrinka Pešorda Vardić, „*Pučka vlastela*“: *Društvena struktura dubrovačke bratovštine Sv. Antuna u kasnom srednjem vijeku*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2007., str. 222.

⁴¹ Zrinka Pešorda Vardić, *Pučka vlastela*“: *Društvena struktura dubrovačke bratovštine Sv. Antuna u kasnom srednjem vijeku*, str. 223.

7.2. Trgovina robljem

Najviše pozornosti privlačila je trgovina robljem koje je bila jako popularna u to vrijeme. Trgovina robljem provodila se još od XIII. stoljeća te se interes za ovu vrstu trgovine samo povećavao. Godine 1281. Mlečani su kupili oko 20 robova i robinja i to iz Bosne, Vrbasa, Usuore, preko Dubrovnika. Najviše robova dolazilo je iz Bosne, a najzanimljivije su bile žene, koje su radile kao sluškinje u domaćinstvu. Najveći interes za robove i robinje iz Bosne pokazali su trgovci iz Barcelone koji su ih vrlo često potraživali. Najveći razlog krijmučarenja robova bio je izbjegavanje plaćanja carine. Još 1413. g. Dubrovačka Republika je zabranila trgovinu robljem.⁴²

Naravno, bilo je tu i drugog roblja koje je dolazilo iz Grčke, Afrike i sl. Trgovina robljem bila je strogo kontrolirana i regulirana. Naime, svi oni koji su dovodili robove morali su platiti pristojbu od 4 groša po robu, a dubrovački trgovci su carinicima morali prijaviti broj roba po dolasku u grad. Izvoz se uglavnom vrši prema Italiji te se i za to morala praćati pristojba. Dubrovačka Republika bavila se i trgovinom crnaca, čiji su kupci uglavnom bili Katalonci, Sirakužani, Firentinci, Grci i dr. A cijena crnog roba bila je 30 dukata.

Situacija se mijenja 1416. g. kada je Dubrovnik zabranio trgovinu robljem i to od Budve do Splita. U ovom slučaju najviše su se žalila bosanska vlastela i to zbog toga što se njihovi podanici prodaju u roblje. Treba napomenuti da ova odredba ne zabranjuje vlasništvo nad robovima, niti trgovanje njima izvan zemljopisnih ograničenja. Nakon dolaska Osmanlija, najveći broj robova bili su kršćani. Što je zanimljivo, u tu skupinu nisu spadali hereteci tj. nevjernici. Upravo zbog strogih pravila Osmanskog Carstva, točnije zabrane izvoza srebra s Balkana, Dubrovnik je bio prisiljen otvoriti nova tržišta, poput onih u Sarajevu i Banja Luci.

Dubrovnik je tada imao vrlo važnu posredničku ulogu između Italije i Osmanskog Carstva. Trgovci iz Ancone i Firence, kao i Dubrovčani, prevozili su vunene tkanine-grube engleske štofove i finija talijanska tkanja duž karavanskih putova od Dubrovnika do Hadrijanopola i Konstantinopola. Dubrovnik uskoro dobiva jakog konkurenta, a to je postalo Sarajevo. Dubrovnik tada svoju glavnu trgovinu premješta u Južnu Srbiju i Bugarsku. Sve do potresa koji je zahvatio Dubrovnik 1667. g. Dubrovački su trgovali kožom i vunom, a nakon potresa trgovina se gasi.⁴³

⁴² Đivo Bašić, *Pomorstvo Dubrovnika od XII. do početka XX. stoljeća*, str. 142.-143.

⁴³ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*, str. 183.

7. Zaključak

Nagli razvoj dubrovčke kopnene i pomorske trgovine odigrao se za vrijeme humanizma i renesanse. Malo po malo, Dubrovačka Republika se pretvorila u jednu od najdominantnijih trgovčkih sila na Sredozemlju. Svoje je početke imala u posredničkoj trgovini između Istoka i Zapada da bi na kraju razvila svoju vlastitu.

Nadalje, trgovačke veze je najviše održavala s balkanskim zemljama kao što su Srbija i Bosna. One su tada bile poznate po rudnicima iz kojih se najviše izvozilo srebro, koje je tada bilo najtraženija roba. Osim srebra, dubrovački trgovci su izvezili zlato, olovo te željezo. Prijevoz robe uglavnom se odvijao preko karavana, koji nisu bile sigurne u noći zbog pljačkaških pohoda koji su bili karakteristični za to razdoblje. Stoga su karavane išle preko dana i bile su osigurane čuvarima.

Dubrovačka Republika svoje trgovačke veze, održavala je i s Albanijom, iz koje je izvozila drvo, koje je u to vrijeme najviše služilo za izgradnju kuća, brodova te drvnih proizvoda, od kojih se izdvajaju daske za burad, stolovi, stolice i sl. Zatim, vrlo važna trgovina odvijala se s Italijom, koju karakterizira trgovina solju. Osim s Italijom, vrlo dobru suradnju ostvarila je i s većinom dalmatinskih gradova, s kojima je i potpisala niz trgovačkih ugovora.

Vrlo popularna trgovina u tom periodu bila je trgovin robljem. Postojale su tržnice gdje su se dovodili robovi te gdje se za njih određivala cijena. Posebice se to ukorijenilo za vrijeme turskih provala na Balkan.

Od ostale trgovačke robe treba istaknuti kožarske proizvode, trgovinu skupocjenim predmetima, nakitom, različitim žitaricama i dr. Dolaskom Turaka, oni su ti koji preuzimaju trgovinu u svoje ruke te dominacija Dubrovačke Republike Sredozemljem polako jenja.

8. Literatura

- Bašić, Đivo, „Pomorstvo Dubrovnika od XII. do početka XX. Stoljeća“, *Pomorski zbornik*, Dubrovnik, 2006., str. 139.-177.
- Dinić, Mihailo, *Iz srpske istorije srednjega veka*, Equilibrium, Beograd 2003.
- Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808. Prvi dio. Od osnutka do 1526.*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1980.
- Harris, Robin, *Povijest Dubrovnika*, Golden marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2006.
- Hrabak, Bogumil, „Arbanaško drvo u Dubrovniku“, *Historijski zbornik*, Zagreb, 1984., str. 61.-86.
- Lučić, Josip, „Prilog povijesti veza između Šibenika i Dubrovnika u srednjem vijeku“, *Historijski zbornik*, Tisak štampanog zavoda „Ognjen Prica“, Zagreb, 1971., str. 330.-342.
- Pešorda Vardić, Zrinka, „Pučka vlastela“: Društvena struktura dubrovačke bratovštine Sv. Antuna u kasnom srednjem vijeku“, *Hrvatski institut za povijest*, Zagreb, 2007., str. 215.-237.
- Skupina autora, *Historija naroda Jugoslavije*, Knj. 1., Školska knjiga, 1953.
- Skupina autora, *Staro srpsko rudarstvo*, Vukova zadužbina, Beograd 2002.
- Šanjek, Franjo, *Povijest Hrvata*, Školska knjiga, Zagreb, 2003.
- Visković, Berislav, *Zlatno doba dubrovačkog pomorstva*, Jadranska meteorologija, Split, 2000.